

A nemzetállam: rémálom

Markó Béla írása

Az írás a Népszabadság 2014. 08. 29. számában jelent meg¹.

Amikor 1989 végén a Ceausescu-diktatúrát a népharag elsöpörte, természetesen sokkal jobban tudtuk, mit nem akarunk, mint azt, hogy milyen államot szeretnénk fölépíteni. Nem akartuk egy autarchikus, minden szempontból önálló állam fantazmagóriáját valaha is megint megtapasztalni. Nem akartunk az erőltetett adósság-visszafizetés miatt éhezni és fájni. Nem akartunk egy tökéletesen ellenőrzött, orwelli világban a függöny mögül kilesni, suttogni, jelbeszéddel értekezni, jelentőségteljesen elhallgatni, autózúgásra, ajtócsengőre összerendezni.

Nem akartuk, hogy egy csalhatatlan vezér mondja meg nekünk a „tutit”, bár akkor ezt a szót még nem ismertük. Nem akartuk, hogy a rádió és a televízió újabb meg újabb vívmányokról számoljon be naponta, míg szemmel láthatóan nő körülöttünk a nyomor. Nem akartuk, hogy fejadagra adják a kenyeret, a húst, a vaját, a tojást, a cukrot, a benzint. Mi, magyarok még azt sem akartuk, hogy Bukarestből, a nyelvünket nem is ismerő pártfunkcionáriusok mondják meg, mi a jó nekünk, és mi a rossz. Nem akartuk, hogy a gyerekeinknek azt tanítsák történelemórán, méghozzá románul, hogy ők a dákok leszármazottai.

Nem akartunk egy kommunista nemzetállamban élni. Semmilyen nemzetállamban nem akartunk élni. Világosan tudtuk, hogy nem elég a kommunista államot felszámolni, a nemzetállamot is meg kell szüntetni. Mára az egyik talán sikerült, a másik még nem egészen. Miközben lassan-lassan az is tisztán állt előttünk, hogy sokféle, többé-kevésbé sajátos állammodellt követhetnénk egy fekete-fehérből gyorsan színesre váltó világban, az előttünk is megnyíló Európában, ahol igazán változatos megoldások vannak, hiszen a köztársaságok mellett monarchiák is fellelhetők, természetesen jelképes hatalmú monarchiákkal, és mi tagadás, demokratikusan működnek ezek az államok is.

Számomra a legrokonszenvesebbnek a svájci minta tűnt, és nemcsak a kisebb vagy nagyobb nyelvközösségek egyenjogúsága okán, hanem mert fogalmam sincs, éppen ki ott az elnök, és kik vannak kormányon, de ettől még az az ország minden jel szerint elég jól megvan. De most végül is nem a nyugati megoldásokat akarom leltározni, bár időről időre az sem árt. A lényeg az, hogy minden tájékozatlanságunk ellenére, a nyelvi-nemzeti jogokért, elsősorban a teljes körű anyanyelvű oktatásért, a magyar nyelv hivatalos használatáért folytatott magától értetődő küzdelmünk hajnalán arra is rájöttünk, hogy ezek a jogok, legyen bár alkotmányos és törvényes garancia rájuk, csakis egy decentralizált, állampolgárainak és helyi közösségeinek minél nagyobb szabadságot biztosító rendszerben érvényesíthetők igazán.

Elég hamar felismertük, hogy mindent meg kell tennünk egy erős önkormányzatiságon alapuló, az állami monopóliumot csupán a nemzetbiztonsági ágazatokban fenntartó, de egyébként a magánkezdeményezésnek mindenütt, a sajtótól az oktatásig vagy az

¹ <http://nol.hu/velemeney/a-nemzetallam-remalom-1483081>

egészségügyig, minél nagyobb teret engedő, ha úgy tetszik, „puha”, „gyenge” államért. Persze ezt nem csupán a romániai nacionálkommunizmus tapasztalata mondatja velem, hiszen a nemzetállami rémálom – igenis, Európának ebben a részében a nemzetállam: rémálom –, egyáltalán nem köthető egyetlen ideológiához.

A jobboldalhoz sem, mert amit mi annak idején, negyven év alatt átéltünk, azt bizonyította, hogy az Internacionálé himnikus akkordjai mellett is kiteljesíthető a nacionalizmus. Viszont nekünk mégis legalább száz esztendőről kellene beszélnünk, de inkább jóval többről, itt a Kárpát-medencében. Magyar tragédia elsősorban, ám a szomszéd népek sem lettek boldogabbak attól, hogy külön-külön mindegyik többször is nekifutott a saját nemzetállama megteremtésének. Tették és teszik ezt olyan térségben, ahol semmiféle rostával, centrifugával, oldó- vagy derítőszerrel nem választhatók igazán szét az etnikumok.

És mégis, 1989 után hiába próbáltuk megakadályozni, hogy az új, 1991-es román alkotmányba bekerüljön a „Románia nemzetállam” definíció. Nem sikerült. Hiába akartuk 2003-ban, akkor már viszonylag jó politikai alkupozícióban kivetetni a módosított alkotmányból ezt a meghatározást. Nem sikerült. De míg 1991-ben a nemzetállam-definíció a kemény, megfellebbezhetetlen, velünk szemben ellenséges valóságot tükrözte, vagyis azt, hogy egynyelvű – kizárólag román – államban élünk, addig 2003-ban Románia már rég nem volt igazi nemzetállam, közben ugyanis kialakítottunk egy magyar nyelvű iskolahálózatot, több állami egyetemen, számos szakon magyarul lehetett diplomát szerezni, sőt beindulhatott a Magyarország által finanszírozott Sapientia magánegyetem is.

Megjelentek Erdély-szerte a kétnyelvű helységnevtáblák, jelentős föld- és erdőtulajdont kaptak vissza a magyar nemzetiségű román állampolgárok is, és már számottevő költségvetéssel gazdálkodhattak a választott – sok erdélyi közigazgatási egységben értelemszerűen magyar vagy legalábbis magyar többségű – önkormányzatok. Elkezdődött a központi hatalom megosztása a helyi közösségekkel, ami természetesen az egész ország érdeke, de nekünk, magyaroknak: létérdeünk. Hiszen mi Bukarestben ideig-óráig lehetünk erősek, de tartósan soha. Nekünk ott van szükségünk döntési lehetőségekre, ahol élünk.

Ezért volt fontos például, hogy az iskolák, művelődési intézmények, kórházak adminisztrálása a kormánytól – a mi jóvoltunkból is – átkerült az önkormányzatokhoz. Számomra egy pillanatig sem volt kétséges, hogy ez az az állammodell, ez az az irány, amelyet követnünk kell. És ezért aggaszt, hogy az utóbbi két-három évben Romániában is lelassult, sőt néhány területen le is állt ez a folyamat, populista politikusok próbálják visszaterelni népüket egy évszázadosan kudarcos nemzetállami koncepcióhoz.

Ennél is nagyobb aggodalommal tölt el, hogy a nemzetállami koncepciót Romániában is, újabban pedig még hangsúlyosabban Magyarországon, valami féle Quod licet Iovi, non licet bovi elv szerint akarják megvalósítani egyesek. Amit szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek? Amit szabad Orbán Viktoréknak, nem szabad Victor Pontáéknak és Traian Basescuéknak, netán Robert Ficóéknak, és fordítva? Neveket mondtam, ezeket be lehet helyettesíteni másokkal. Ami fontos: engem nem csak azért ejt gondolkodóba a magyar miniszterelnök tusnádfürdői – újabb keletű, ránk eddig nem jellemző nominalista megközelítésben: tusványosi, tehát egy nem létező településen elhangzott – beszéde, mert

bárki bármit is mondjon, szembehelyezi egymással az egyéni és a közösségi jogokat, illetve a nyugati típusú, általa liberálisnak nevezett államot a nemzeti érdekekkel.

Hiszen az előadásában felvetett egyik-másik problémáról akár vitát is lehetne nyitni, és nem értek egyet azokkal, akik az Európai Unió bürokratáit szentnek és sérthetetlennek tekintik. Az sem biztos, hogy nem kellett volna sokkal kreatívabban, néha sokkal kritikusabban viszonyulni ahhoz, amit a regionális és történelmi sajátosságokat figyelmen kívül hagyva, ránk akartak oltározni Brüsszelből. Viszont amiről nem lehet, nem szabad vitázni: a különbségtétel „Jupiter” és az „ökör” között. Nem gondolom, hogy Európa keleti felének, bibói szóhasználattal élve, az itteni „kisállamoknak” a „nyomorúságát” csupán iskolás példamutatással meg lehetne oldani.

Különbözik sem vagyunk egyformán vesztesei a jelenkori történelemnek, cinizmus lenne ugyanazt a történelemszemléletet elvárni mindenkitől, aki itt él. De azt sem hiszem, hogy egy mai magyarországi politikusnak, akár jobboldalinak, akár baloldalinak, nem kellene figyelembe vennie azt, hogy ez az egész – Kántor Lajos szavával – „konglomerát”, amelyben élünk, szerves egészet képez. Vagyis nem lehet olyan állammodellt követnie Magyarországnak, amit mi Románia vagy Szlovákia esetében az ott élő magyar közösségek szempontjából rendkívül veszélyesnek tartunk, és minden erőnkkel azért küzdünk, hogy ezek az országok ne induljanak el ismét ebbe az irányba.

Erre a magyar politikának minden pillanatban oda kellene figyelnie. Már amennyiben tényleg határoktól függetlenül szolidáris nemzetben gondolkozunk. Nem tudom elképzelni, hogy bort igyunk, és vizet prédikáljunk, vagyis a tusnádfürdői beszédet idézve „újjá akarjuk szervezni a liberális állam helyett a nemzeti államunkat”, de a szomszéd nemzetállamokat ezzel egyidejűleg le akarjuk bontani. Mint ahogy a magyarországi támogatásra igenis rászoruló erdélyi magyar civil társadalom sem örülne annak, ha Romániában elkezdene pedzegetni, hogy külföldről valakik „befolyást kívánnak (...) gyakorolni” a civil támogatás ürügyén.

Hangoztatták ezt nálunk egyébként a román nacionalisták is a kilencvenes években, az Illyés Közalapítványt támadva például, de aztán beletörődtek. Külföldi befolyásról vagy „területenkívüliségről” beszélni ma, amikor kettős állampolgárok százezrei élnek Magyarország határain kívül, és amikor a jelenlegi magyar kormánypártok folyamatosan szorgalmazzák, hogy minél többen vegyék fel a magyar állampolgárságot, enyhén szólva következetlenség. Különböző autonómiákat is lehetővé tevő, laza, decentralizált államokat szeretnénk-e a Kárpát-medencében?

Netán az állampolgárság kérdésének és az állami közigazgatásnak a szétválasztását azáltal, hogy magyar állampolgárok milliói élnek majd máshol? Vagy pedig egy saját határai közé beszorított magyar nemzetállamot akarunk? Ezek mind egymástól különböző modellek, és lehetne még sorolni másokat is. Egy biztos: nekünk, jupiteri magyaroknak nem fog sikerülni egészen más mintákat követni, mint amilyeneket magunk körül látni szeretnénk. Ugyanis attól tartok, hogy amit szabad Jupiternek, előbb-utóbb bizony szabad lesz másnak is.